

THE HISTORY OF THE KYIV MEDICAL INSTITUTE FOUNDATION (1917-1922 YEARS) NOWADAY CONCEPTIONAL VIEW

Yavorovsky O.P., Tsekhmister Ya.M., Sakharchuk I.M., Ezikyan G.M.

ІСТОРІЯ ЗАСНУВАННЯ КИЇВСЬКОГО МЕДИЧНОГО ІНСТИТУТУ (1917-1922): СУЧАСНИЙ КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД

Великий і водночас непростий шлях пройшов Національний медичний університет імені О.О. Богомольця за 172 роки свого існування. З них 76 років припадають на діяльність медичного факультету, що функціонував з 1841 року у складі Київського університету Св. Володимира. правонаступником саме цього факультету, як вважається, став Київський медичний інститут.

**ЯВОРОВСЬКИЙ О.П.,
ЦЕХМІСТЕР Я.В.,
САХАРЧУК І.М.,
ЕЗІКЯН Г.М.**

Національний
медичний університет
ім О.О. Богомольця,
м. Київ

УДК
378.661:61 (477-25)

Ключові слова:
**Київський медичний
університет,
Університет
Св. Володимира,
Український
державний
університет,
становлення,
національна основа,
об'єднуючий
процес,
 правонаступник.**

**ИСТОРИЯ ОСНОВАНИЯ КИЕВСКОГО
МЕДИЦИНСКОГО ИНСТИТУТА (1917-1922):
СОВРЕМЕННЫЙ КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД
Яворовский О.П., Цехмистер Я.В.,
Сахарчук И.М., Езикян Г.М.**

Національний медичний університет
ім. А.А. Богомольця, г. Київ

На основании анализа архивно-документальных и научно-публицистических материалов исследуется история основания Киевского медицинского института. Показано, что процесс его становления длился более четырех лет и прошел в своем развитии шесть периодов, которые менялись в зависимости от прихода к власти тех или иных политических сил. Сделаны выводы о том, что созданный в 1920 году Киевский медицинский институт как высшее национальное медицинское учреждение стал правопреемником не только медицинского факультета императорского университета Св. Владимира, как считалось раньше, а и медицинского факультета Украинского государственного университета.

Ключевые слова: Киевский медицинский университет, Университет Св. Владимира,

Але імператорський університет Св. Володимира був, як відомо, російським вищим навчальним закладом. Української ж вищої, так само як і середньої, шкіл на території України, що була складовою частиною Російської імперії, до 1917 року не існувало. Вона стала формуватися лише після лютневої революції 1917 року. За висловом академіка О.В. Корчака-Чепурківського, українська національна вища школа, у т.ч. медична, "була цілковитим витвором революції 1917 року". Революційним "витвором" 1917 року, на його думку, був і Київський медичний інститут. Тому, підкреслював він, "ми маємо право вважати дату заснування теперішнього Київського Медичного Інституту 1917 рік" [1].

У зв'язку з цим виникає питання: коли ж було засновано Київський медичний інститут? Адаже усталеною датою його заснування вважається 1920 рік [2]. Разом з цим постають й інші питання, зокрема такі. Чому Національний медичний університет імені О.О. Богомольця прийнято вважати спадкоємцем медичного факультету

Університету Св. Володимира? І водночас, чому (коли йдеться про створення Київського медичного інституту) цього права були позбавлені медичний факультет Українського державного університету або медичне відділення Вищих медичних курсів? Адаже вони стали також невід'ємними складовими Київського медичного інституту.

Метою даної статті є спроба детально висвітлити на основі фактологічних архівних документів та інших матеріалів, передусім фундаментальної статті академіка О.В. Корчака-Чепурківського, присвяченої цій же проблемі [1], історію заснування Київського медичного інституту.

Процес його створення був не одномоментним актом, пов'язаним з прийняттям владою відповідного рішення з точно визначеною датою, а довготривалим. У часовому вимірі він охопив 1917-1920 роки, переживши при цьому кілька складних періодів. Це обумовлювалося низкою об'єктивних причин. По-перше, Київський медичний інститут, як слушно зауважує О.В. Корчак-Чепурківський, формувався у досить специфічних умовах, які суттєво відрізнялися від умов виникнення інших медичних інститутів в Україні. Ця відмінність полягала у тому, що Київський медичний інститут було утворено на базі трьох вищих медичних закладів, які функціонували у Києві. Передусім, що особливо важливо, головною базою його формування став медичний факультет Київського державного українського університету. "Тому, — підкреслює Корчак-Чепурківський О.В., — коли в інших містах на Україні радянській владі довелося просто вжити заходів, спільних до усіх вищих шкіл, у Києві справа ускладнювалася від того, що треба було зважати й на національний принцип". Отже, другою важливою причиною формування Київського медичного інституту як українського вищого навчального закладу стала його національна основа.

У зв'язку з цим слід відзначити, що ідея про утворення системи національ-

**Украинский государственный университет,
становление, национальная основа,
объединяющий процесс, правопреемник.**

**THE HISTORY OF THE KYIV MEDICAL INSTITUTE
FOUNDATION (1917-1922):
NOWADAY CONCEPTIONAL VIEW**

**Yavorovsky O.P., Tsekhmister Ya.M.,
Sakharchuk I.M., Ezikyan G.M.**

Bogomolets National Medical University

The foundation history of the Kiev medical institute is investigated based on the archive and documentary, scientific and publicist materials analysis. It's demonstrated that his foundation process lasted more than four years and passed in his development process six periods, which had been changed depending on those or other political forces governments. It is concluded that the Kiev medical institute is founded in 1920 as a higher national medical foundation became assignee not only St. Vladimir imperator's university of the medical faculty as previously have thought, but also the medical faculty of the Ukrainian national university.

Keywords: Kiev medical institute, St. Vladimir imperator's university, foundation, national base, the unification process, assignee.

© Яворовський О.П., Цехмістер Я.В., Сахарчук І.М., Езікян Г.М. СТАТТЯ, 2015.

ної освіти, у т.ч. медичної, виникла одразу після утворення Української Центральної Ради. Для неї національно-культурне будівництво стало основою внутрішньої політики. Вже на початку березня 1917 року у Києві організується Українське товариство шкільної освіти, яке поставило своєю метою створити українську школу — народну, середню та вищу. Це товариство підтримувало тісні зв'язки з існуючим у Києві Українським науковим товариством, яке виступило з пропозицією заснувати у Києві Український народний університет.

Для реалізації даної пропозиції було створено спеціальну комісію у складі 17 осіб, до якої увійшли представники шкільної ради при Українській Центральній Раді, Українського технічно-агрономічного товариства "Праця", Товариства "Просвіта", Товариства шкільної освіти, Українського наукового товариства та деяких інших. Вони розробили проект створення Українського народного університету, в якому говорилося, що він є: 1) "Вищою школою з українською викладовою мовою", 2) "Як український він надає велике значення наукам українознавства; як національний — обслуговує потреби переважно українського народу і взагалі всієї людності на Україні; разом з тим як всякий університет намічає широкий обсяг наукових предметів викладання, як університети інших народів".

Український народний університет було відкрито 5 жовтня 1917 року у складі трьох відділів (факультетів): історико-філософського, фізико-математичного і природничого. Оцінюючи значення цієї події, О.В. Корчак-Чепурківський підкреслював, що це була початкова форма утворення вищої національної української школи.

Щоправда, на початковій стадії існування створеного університету не було медичного відділу, але він намічався. Цю обставину Корчак-Чепурківський О.В. пояснював так: "Медична секція Укр. Наук. Т-ва вважала природничий відділ Нар. Унів. за початок медичного відділу і обговорювала справу про розподіл вже 1918 р. природничого відділу на природничий і медичний. Існування Укр. Нар. Унів. можна вважати за підготовчий етап до утворення українського медичного факультету".

Це дуже суттєве зауваження, бо на цьому етапі, тобто у період існування Українського народного університету, здійснювалася повсякденна організаційна робота у справі утворення вищої національної школи взагалі і українського медичного факультету зокрема. Як відзначав О.В. Корчак-Чепурківський, саме у стінах Українського

народного університету проводилася значна частина "тої громадської роботи часів боротьби за утворення повноправного й повноцінного українського університету, яка точилася між (Українським народним університетом і — авт.) російським університетом Св. Володимира, що не визнавав ніяких прав української нації на свій університет. Серед складу професури Українського народного університету вироблялися вимоги до російського університету, форми користування його матеріальним добром, проекти злиття чи окремого існування цих двох університетів і тактика поведінки української групи наукових діячів у різних колах адміністративно-керівничого апарату народної освіти".

Саме у цей час, наприкінці травня 1918 року, О.В. Корчак-Чепурківський підготував проект закону про перетворення Київського українського народного університету на Державний український університет. У двадцяти його пунктах були чітко сформульовані основні орієнтири перетворення одного навчального закладу на інший.

У першому і четвертому пунктах законопроекту відзначалося, що в Українському державному університеті, крім історико-філологічного, фізико-математичного і правничого факультетів, буде і медичний факультет, початковий склад якого налічуватиме вісім осіб (разом з деканом), призначених міністром освіти.

На основі даного проекту Павло Скоропадський 17 серпня 1918 року прийняв закон "Про утворення Українського державного університету".

З того часу у складі Українського державного університету і почав функціонувати медичний факультет на чолі з професором-гігієністом О.В. Корчаком-Чепурківським. Профільні і низку загальнотеоретичних кафедр на факультеті очолили українські вчені-медики: В.М. Константинович (піданатомія), А. Тржецевський (фармакологія), Є.Г. Черняхівський (клінічна хірургія), М.П. Нецадименко (бактеріологія), М.П. Вашетко (гістологія), А.С. Кочубей (неорганічна хімія), В.О. Кістяковський (органічна хімія), О.Г. Архипович (аналітична хімія), С.Й. Каляндик (фізика). Тому й викладання на факультеті, як і в усьому університеті (за рідкісним виключенням), велось українською мовою [3].

Після падіння гетьманського режиму і приходу до влади Директорії, яка відновила Українську Народну Республіку, українізація освітньої галузі набула ще більш інтенсивного розвитку. Влада Директорії всебічно підтримувала плани Українського державного

університету і його медичного факультету щодо розширення існуючих та створення нових кафедр. Про це свідчать, зокрема, оголошення, які вміщував декан медичного факультету О.В. Корчак-Чепурківський у тогочасних медичних виданнях. Ось одне з них:

"Оголошення. Декан Медичного Факультету Київського державного Українського Університету сим доводить до відома про призначення конкурсу на заміщення вакансій професорів по катедрам: 1) фізіологічної хемії і 2) фармації та фармакогнозії. Право на заняття катедри мають особи, що задовольняють вимоги статуту рос. унів 1884 р. Викладовою мовою в Державному Українському Університеті є мова українська і лише в окремих випадках з дозволу Міністра Народної Освіти можливо читання лекцій і російською мовою. Заяви з відповідними науковими творами та *curriculum vitae* приймаються до 1-го лютого (февр.) 1919 року. Декан О. Корчак-Чепурківський" [4].

Цей документ говорить про те, що українським вишам, які щойно почали засновуватися, надавалася внутрішня автономія, бо професорів обирали Ради факультетів.

Крім цього, Міністерство Народної освіти наприкінці січня 1919 року залучило професуру Українського державного університету, у т.ч. декана медичного факультету, до роботи у Комісії у справах вищих шкіл. Вони працювали над розробкою різноманітних нормативно-правових проектів, пов'язаних з організацією навчально-освітнього процесу в Україні. Одним з таких документів став "Законопроект про реформування Київського Університету Св. Володимира і Київського Державного Українського Університету" [5]. У ньому пропонувалося

1) з 1-го січня 1919 року Університет Св. Володимира і Український державний університет об'єднати в один "Київський Державний Український Університет Св. Володимира";

2) об'єднаний університет очолює адміністрація Київського державного українського університету до кінця її виборних повноважень;

3) мовою викладання у Київському державному українському університеті Св. Володимира стає українська. Але професори російського університету Св. Володимира, на прохання факультетів, можуть читати лекції (з дозволу Міністерства народної освіти) й іншими мовами;

4) усі кафедри об'єднаного університету поділяються на основні та паралельні; основними кафедрами вважаються ті, на яких викладання ведеться українською мовою;

5) студенти обох університетів зараховуються студентами Київського державного українського університету Св. Володимира, причому кожій студент може слухати лекції на основній або паралельній кафедрі за своїм вибором;

6) садиба російського університету з усіма будівлями та усім рухомим і нерухомим майном, а також усіма навчально-допоміжними інституціями передається у власність об'єднаного Київського державного українського університету Св. Володимира.

Як бачимо, зміст основних положень проекту був національно орієнтованим, а саме: на чолі об'єднаного університету залишалася виборна адміністрація колишнього Українського державного університету; домінуючою мовою викладання ставала українська; основними кафедрами вважалися ті, на яких викладання велось українською мовою. Отже, і на факультетах, у т.ч. медичному, основними ставали українські відділення. Від російського університету залишалася лише його іменна назва "Святого Володимира", яка присвоювалася об'єднаному Київському державному українському університету.

Таким чином, доба Директорії УНР, незважаючи на нетривалий період її перебування у Києві (14 грудня 1918 р. — 6 лютого 1919 р.), зробила досить важливий крок у справі розвитку вищої національної школи, у т.ч. медичної, переорієнтовуючи її з російської на українську.

Однак О.В. Корчак-Чепурківський у своїй науковій праці, на яку ми посилаємося, оминає цей період боротьби за український університет, мотивуючи обмеженими рамками статті [1]. Він навіть не згадує про два законопроекти, проаналізованих нами вище, автором яких сам і був. Пояснення такої позиції слід шукати у соціально-політичних обставинах, що склалися наприкінці 20-х років ХХ ст. Саме у 1927-1928 роках, тобто у період написання і виходу у світ статті О.В. Корчака-Чепурківського, почався наступ на українізацію. А вже позитивні її наслідки для радянсько-комуністичного керівництва були не тільки небажаними, а й небезпечними, бо вона стимулювала національну самосвідомість українського народу, отже, його прагнення до реального суверенітету. Тому під тиском Сталіна та його оточення українізація стала розглядатися як прояв націоналізму, з яким слід вести непримиренну боротьбу. Саме під виглядом боротьби з українським буржуазним націоналізмом та націонал-ухильництвом в Україні розпочалися репресії проти інте-

лігенції і тих радянсько-партійних працівників, які підтримували українізацію. Звичайно, за таких обставин О.В. Корчак-Чепурківський не міг у своїй статті писати, що він, будучи у 1918-1919 роках деканом медичного факультету Українського державного університету і навіть міністром народного здоров'я та опікування в уряді Директорії УНР, брав активну участь у розбудові національної вищої медичної школи в Україні. Натомість він позитивно оцінює діяльність більшовиків у галузі освіти після другого їх приходу до влади в Україні (лютий-серпень 1919 р.). І це була об'єктивна оцінка.

Дійсно, після захоплення радянсько-російськими військами Києва та перенесення сюди 14 лютого 1919 року столиці з Харкова і утворення на III Всеукраїнському з'їзді Рад (6-10 березня 1919 р.) Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР) її керівництво лояльно поставилося до Українського державного університету загалом і його медичного факультету зокрема. Про це свідчать такі факти.

Наркомос УСРР у цей час приймає низку важливих документів, які регулювали життя вищої школи як у масштабах усієї України, так і Києва зокрема. Одним з таких документів було прийняте у червні 1919 року "Постановление № 8 Народного Комисариата Просвещения по отделу высших школ". У ньому дано деталізовану характеристику структури управління вищих навчальних закладів, які підпорядковувалися Народному комісаріату освіти УСРР. Згідно з ним у вищих запроваджувалося чотири категорії рад (наукова, науково-навчальна, факультетська, просвітницька) і господарський комітет. Усе управління вишем зосереджувалося у руках комісара.

4 червня 1919 року Українському державному університету (так само як і Університету Св. Володимира) надсилається "Пояснення № 173 до Постанови № 8" за підписом голови Ради комісарів вищих навчальних закладів міста Києва В. Міцкуна. У ній рекомендувалось обговорити схему об'єднання двох університетів у Київський університет, де мало бути два відділення — російське й українське. Щодо організації управління українського відділення об'єднаного Київського університету пропонувалося

1) створити, як це йшлося у Постанові № 8, чотири категорії рад;
2) спільні органи управління, які б координували наукове, науково-учбове і господарське життя. На факультетах, у т.ч. медичному, мало бути також два відділи (український і російський) з окреми-

ми самостійними (автономними) радами, які б користувалися "на рівних началах" спільним допоміжним персоналом і навчальними установами.

Продовження буде. ЛІТЕРАТУРА

1. Корчак-Чепурківський О.В. Основні етапи будівництва та розвитку вищої медичної школи у Києві за перше десятиліття існування радянської влади на Україні / О.В. Корчак-Чепурківський // Укр. мед. вісті. — 1928. — № 9-10. — С. 26.

2. 150 лет Киевскому медицинскому институту / под ред. Е.И. Гончарука. — К. : Здоров'я, 1991. — С. 49.

3. Ганіткевич Я.В. Овксентій Корчак-Чепурківський — фундатор національної вищої медичної школи та медичної науки / Я.В. Ганіткевич, О.М. Голяченко // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. — 2002. — № 4. — С. 86.

4. Ганіткевич Я. Українські лікарі-вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи. Біографічні нариси та бібліографія. — Львів, 2002. — С. 16.

5. Законопроект про реформування Київського університету Св. Володимира і Київського державного українського університету // ЦДАВО України. — Ф. 166. — Оп. 1. — Спр. 277. — Арк. 5, 5 зв.

REFERENCES

1. Korchak-Chepurkivskiyi O.V. Osnovni etapy buduvannia ta rozvytku vyshchoi medychnoi shkoly u Kyievi za pershe desyatylittia isnuvannia radianskoi vlady na Ukraini [Main Stages of the Erection and Development of the Higher Medical School in Kyiv in the First Decade of the Existence of the Soviet Power in Ukraine]. In : Ukrainski medychni visti [Ukrainian Medical News]. 1928 ; 9-10 : 26 (in Ukrainian).

2. Goncharuk Ye.I. (ed.) 150 let Kievskomu meditsinskomu institutu. Kiev : Zdorovia; 1991 : 49 p. (in Russian).

3. Hanitkevych Ya.V. and Holiachenko O.M. Visnyk sotsialnoi hihiieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy. 2002 ; 4 : 86-86 (in Ukrainian).

4. Hanitkevych Ya. Ukrainski likarivcheni pershoi polovyny XX stolittia ta yikhni naukovi shkoly. Biohrfichni narysy ta bibliografii [Ukrainian Doctors-Scientists of the First Half of the XX Century and Their Scientific Schools. Biographical Essays and Bibliography]. Lviv ; 2002 : 16-16 (in Ukrainian).

5. Zakonoproekt pro reformuvannia Kyivskoho universytetu Sv. Volodymyra i Kyivskoho derzhavnoho ukrainskoho universytetu [Bill on the Reformation of the Kyiv St.Volodymyr University and the Kyiv State Ukrainian University]. In : Centralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchyykh orhaniv vlady Ukrainy [Central State Archives of the Higher Governmental Bodies of Ukraine]. Fond 166 ; Opy 1 ; Sprava 277 : 5 (in Ukrainian).

Надійшла до редакції 12.02.2015